

O'ZBEK MUSIQASINI BIR BUTUN VOQE'LIK SIFATIDA,
KUY VA QO'SHIQLAR

Kuychieva Zamira Unarovna.

Guliston davlat universiteti O'qituvchisi

A'zamqulov Gayrat Otakuzievich

Guliston davlat universiteti O'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada necha zamonlardan meros an 'ana ustoz – shogird an 'analari asosida musiqa savodini shakllantirish hamda ushbu jarayonda yangi tehnologiyalarni ishlab chiqish qolaversa mavjud pedagogik tehnologiyalar asosida ta 'lim jarayonlarini olib borish haqida so 'z boradi. Millat nomi, barhayot kuy va ashulalari hamda ularning ilmiy asoslarini ifodalovchi “o'zbek musiqasi” so'z birikmasini ustuvor tushuncha sifatida sarlavhaga chiqarilishining o'zi zamon talabi va ijtimoiy ehtiyojlar nishonasidir. Maqolada musiqiy pedagogika tushunchasiga ya 'ni musiqa o 'qituvchisining ijodiy faoliyati talabalar bilan ishlash jarayonlarida pedagogic yondashuvlariga ham alohida urg'u beriladi.

Kalit so 'zlar: Ustoz – shogird, o'zbek musiqasi, qadriyat, musiqashunos, mutaorifiylik, mumtoz, tambur chizg'ilari.

Millat nomi, barhayot kuy va ashulalari hamda ularning ilmiy asoslarini ifodalovchi “o'zbek musiqasi” so'z birikmasini ustuvor tushuncha sifatida sarlavhaga chiqarilishining o'zi zamon talabi va ijtimoiy ehtiyojlar nishonasidir. Darhaqiqat, O'zbekiston azaldan jahonshumul musiqiy qadriyatlar diyori: bu zaminda asrlar davomida shakllangan mushtarak xalq ijodiyoti, shuningdek, turli navlardagi ma'muliy hamda mumtoz kuy va ashulalar, doston yo'llari, butun boshli maqom majmualari o'zbek musiqasining amaldagi urf-odatlarini sifatida yashab kelmoqda, allomalari bunyod etgan risolalar va nota yozuvlarining ilmiy salohiyati bugungi kunda ham hayrat uyg'otmoqda^[1]

Mo''tabar musiqiy merosimiz qadimiy namunalarning mualliflari noma'lum bo'lsa-da, ular o'ziga xos barqaror asos – matn tarzida millat xotirasida yashab kelmoqda. Belgili maqom yo'llari Rost, Navo, Ushshoq va boshqalar, “Feruz”, “Tanovar”, “Munajat” kabi son-sanoqsiz kuylar asrlar osha go'yo xatga bitilgan matndek ohorini yo'qotmadi. Bu mumtoz asarlarning kuy, vazn va shakl asoslarining puxta ishlanganligi shubha tug'dirmaydi. Vaholanki, ular muayyan musiqiy asar (tasnifot-kompozitsiya) sifatida qachonlardir va qaysidir etuk musannif (kompozitor so'zining ma'nodoshi) tomonidan yaratilgan, albatta^[2]. Bu meros o'zining yuksak badiiy hamda ijtimoiy ahamiyati tufayli avloddan-avlodga o'tib, umumxalq mulki va ma'naviy ozuqasiga aylanib ketgan. Jonli musiqiy qadriyatlarimizning hayotbaxsh

kuchi ham shunda.

Demak, muallifisizlik yoki xatga yozilmaslik musiqiy merosimiz namunalarining kamchiligi emas, aksincha, yashash tarzi. Shunga e'tiboran, bunday asarlarning ulkan va salobatli bir qismiga nisbatan mumtoz yoki klassik degan sifatlar ishlatilishi tabiiydir. So'nggi paytlarda musiqiy istilohda merosimizning izchil ravishda mo'tabar odatga aylangan mazkur qatlamini mutaorif (urf etilgan) deyishlik qaytadan rasm bo'lmoqda^[3].

Mumtoz musiqaga mutaoriflik nisbatini berish endi paydo bo'lgan tushuncha emas. Forobiy "Katta musiqa kitobi"ning kirish qismida musiqiy asarlarning eshituvchilar orasida qaror topishida ma'rifiy urf-odatlarining ahamiyatini alohida qayd etadi. Odat tarzida shakllanadigan nafs (his-tuyg'ular) va uning go'zal suvrat (shakl)laridan biri bo'lmish musiqiy va malaka (san'at)larni Forobiy "amaliy musiqiy san'at" deydi. "Ravshan bo'ldiki, musiqa san'atining ba'zi asoslari urf-odatdagi [mutaorifiy] ilmlardan, ba'zisi esa tabiiy [fizika, akustika] fandan, ba'zisi esa handasa [geometriya] san'atidan, ba'zisi adad [arifmetika] va ba'zisi amaliy musiqa san'atidan olinadi. Ammo, biz [aytib] bergan narsa urf-odat asoslari va nazariy ilmlardan olingani mana shundan ko'proqdir"^[4].

Temuriylar davrida Samarqand va Hirotda yashab ijod etgan buyuk musiqiyshunos Xo'ja Abdulqodir Marog'iy (1354–1435) esa o'zining "Maqosid-ul-alhon" asarida mumtoz musiqiy mabda (sarchashma)larni xuddi shunday hisob, handasa kabi riyoziy yoki tabiat ilmlaridan boshlanadigan hamda mutaorifiy amallardan hosil bo'ladiganga ajratadi^[5]. Barhayot navolar, jonli udumlar bo'lib bizgacha etib kelayotgan musiqiy merosimiz aynan shu mutaorifiy toifaga mansubdir.

Mutaorifiylik (traditsiya) shunchaki o'z-o'zidan avloddan-avlodga o'tib boradigan odat emas. Musiqiydek hayotbaxsh san'atda, mutaorifiylik doim ma'lum qonuniyatlar asosida kechadigan ijod (yaratuvchanlik) jarayoni. Ehtiyoj (qonun-qoidalar) va ijod (yaratuvchanlik, doimiy yangilanish) mushtarakligi esa, erkinlikda yashaydigan jonli musiqiy jarayonning poydevoridir.

Shunga ko'ra, o'zbek musiqasini bir butun voqe'lik sifatida idroklash uchun negizidagi qonun-qoidalar tizimi hamda ularning amaldagi yangilanish (rivojlanish) jarayonini atroflicha tasavvur etmog'imiz lozim. Bu jonli jarayonning hayotda qoldirgan iz, o'tmish tarixini aniq hujjat va faktlar asosida o'rganish maqsadga muvofiq. Bizning sohada esa, bunday ishonchli dalil va birlamchi manba – bu asrlar davomida muntazam ravishda merosga aylanib boradigan jonli jarayonning o'zi va unda sayqal topib, milliy qadriyat sifatida barqarorlashgan badiiy ijod namunalari.

Demak, mutaoriflik – o'z-o'zidan quvvat olib, oldinga intilib boradigan uzluksiz oqim. Uning o'zida o'tmish vabugungi kun muvaqqat (vaqtda kechadigan) bir butun jarayon tarzida mujassamlashadi. Jonli jarayon izini notaga olingan matn shaklida yozish, barqaror ichki qonun- qoidalarini esa, tushuncha, atama va yaxlit nazariyalar

sifatida ifodalash mumkin. Uzluksiz jarayonda kechadigan musiqiy asar tarixini matn suratida tasavvur etish imkoniyatini beruvchi nota yozuvining ilk namunasi bizda tanbur chizg'ilari matni shaklida XIX asrning so'nggi choragida joriy etildi.

Qirq olti yildan ziyod (1864–1910) hukumat tepasida turgan shoir, bastakor va musiqiyshunos Muhammad Rahimxon Feruz (1846–1910) homiyligi va rahnamoligida Xorazm Olti yarim maqomi bir butun majmua sifatida xatga tushirildi. XX asrning 20-yillariga kelib noyob iste'dod sohibi, zakiy shoir, sozanda va musiqiyshunos, qo'li gul san'atkor Muhammad Komil Devoniy (1887–1938) o'z salafllari ishini davom ettirib, xuddi shu nota yozuvi vositasida Xorazm mumtoz musiqasining qadimiyroq qatlami bo'lmish dutor maqomlarining etti turkumini kuy va so'z matnlari bilan Olti yarim maqom (Tanbur maqomlari)ga qo'shib yozib oldi. Xorazm musiqashunoslarining juda katta tarixiy va ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan bu topig'i o'zbek musiqasi tarixining zarhal sahifalaridan biridir.

Tanbur chizg'ilari kashf etilganidan 40 yil keyin, Buxoroda hali maqom pirlari Ota Jalol (1845–1928) va Ota G'iyos (1859–1927)lar hayot paytida ma'rifatparvar davlat arbobi, adib va alloma Abdurauf Fitrat (1886–1938) qo'shishi bilan o'z davrining etuk musiqachi-etnografi Viktor Aleksandrovich Uspenskiy (1879–1949) Shashmaqom majmuasining asosiy (ya'ni Fitrat “sho'bachalar” va keyingi tadqiqotchilar “ikkinchi guruh sho'balari” deydigan ma'muliy qatlamidan tashqari) qismini takt tizimidagi evropacha nota yozuvida xatga tushirdi.

XX asr o'rtalariga kelib O'zbekiston va Tojikistonda Shashmaqomning milliy shakllari joriy etilishi munosabati bilan ularni davlat siyosatiga ko'ra rasmiylashtirish maqsadida tegishli nota va so'z matnlari ham yaratildi. Shu alfozda tojikistonlik ustozlar Boboq ul Fayzullaev (1894–1964), Shonazar Sohibov (1903–1972), Fazliddin Shahobov (1911–1974)lar ishlagan 5 jildlik “Shashmakom” Moskvada nashr etildi^[6]. Unga muvoziy ravishda O'zbekistonda Yunus Rajabiy (1896–1977) yozuvidagi “O'zbek xalq musiqasi” to'plamining 1-5 kitoblari va 6 jildlik “Shashmaqom” yuzaga keldi^[7].

Mustaqillik davriga kelib, zamon ehtiyojlari kesimida maqomshunoslik borasida jiddiy izlanishlarga yo'l ochildi. Zamonaviy ilmlarga tayangan yangi avlod vakillari maydonga chiqa boshladi. Shular qatorida navqiron maqom ustozlari Rustam Boltaev va musiqashunos Botir Rahimovlarning nomlarini qayd etish mumkin. Ular Xorazm tanbur chizg'ilari ustida uzoq yillar ilmiy va ijodiy izlanishlar olib borib, mazkur yozuvlardagi nota matnlarini zamonaviy takt tizimiga o'girishga va ijrolarini tiklashga muvaffaq bo'ldilar^[8].

Tanbur chizg'ilarining qaytadan kashf qilinishi zamonaviy o'zbek maqomshunosligining yangi bosqichga ko'tarilib borayotgani dalilidir. O'z vaqtida ulug' ustozlar qo'li bilan bitilgan mo'tabar nota yozuvlarining keng ilmiy muomalaga joriy etilishi umumbashariy miqyosga molik tadbir. Vaholanki, u bir vaqtlar deyarli

uzilish arafasiga etib qolgan jonli udumlarning vorisiylik rishtalarini tiklashdagi amaliy ahamiyati bilan bir qatorda, o'tmishning buyuk musiqiyshunoslaridan meros qolgan ilmiy yutuqlarni zamonaviy fan taraqqiyoti xizmatiga jalb etish imkoniyatini ham tug'diradi.

Mazkur munosabat bilan bir narsaga alohida e'tibor berish zarur. Gap shundaki, tobora puxtalashib borayotgan xat va ovoz yozuvlarining yuzaga kelishi va meros namunalarini notaga yozish, jonli musiqiy jarayonning asliyatiga zid emas. Nota to'plamlarining paydo bo'lishi milliy musiqiy merosning "og'zakilik" (notasizlik) mohiyatini o'zgartirmaydi. Uning bisotidagi ijodiy erkinlikni ham inkor etmaydi. Aksincha, sozanda vujudidagi boyliklarni uzoq muddat avlodlar xotirasida saqlanishida yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Boshqa tarafdin, jonli jarayon ijod mahsuli bo'lgan nodir asarlarning mag'zini bo'lg'usi avlodlarga etkazishga da'vat qiladi. Shu bilan birga ulug' san'atkorlar ijod mahsullarining tarixda koldirgan izlarini aks ettiruvchi ishonchli hujjat bo'lib ham xizmat etadi. Ma'lumki, XIV–XV asrlarda Markaziy Osiyoda qad ko'targan o'zbek tilidagi adabiyot "chig'atoy adabiyoti" nomi bilan tarixga kirgan. Husayn Boyqaro, Alisher Navoiy, Zahiriddin Boburlar ushbu adabiyotning buyuk namoyandalaridir. Uning bilan muvoziy rivojlangan musiqiy ham xuddi shunday ahamiyatga molikdir. Keyingi asrlarda bizning zaminda qaror topgan mumtoz musiqiy tizimning o'q tomiri ham aynan shu "oltin davr"dan oziqa oladi. Demak, Alisher Navoiy davridagi "ilmi advor" bilan bugungi kundagi maqomot navlari orasida bevosita vorisiylik rishtalari mavjud deyishimizga katta asos bor.

Mazkur musiqiy va adabiy yuksalish davrida Hirotida Jomiy va Navoiylar davrasida tarbiya topgan va "zamonasining Marog'iysi" deb shuhrat qozongan zabardast musiqiyshunoslardan biri Mavlono Najmiddin Kavkabiidir (1533 yili vafot etgan). Hirot vayron etilganidan keyin Buxoroga qaytgach, bu azim shaharda ajoyib bir maktab yaratdi. Qisqasi, Buxoro go'zal san'atlar, hususan, musiqa borasida Hirot "oltin davri"ning vorisi bo'lib maydonga chiqdi. Bu jarayonni meros vorisiylikdagi ahamiyati o'ta muhimdir. Zero, Buxoro zamonasining yirik davlatlaridan biri sifatida Temuriylar davrida yuzaga kelgan yuksak madaniyat, jumladan, uning musiqiy udumlarini o'ziga singdirishda va keyingi yirik san'at o'chog'lariga, jumladan, Boburiylar saltanatiga eltishda vositachi bo'lib xizmat qildi.

Buxoro musiqiyshunoslik ilmi borasidagi Najmiddin Kavkabi, Darvish Ali Changiy (XVI asrning ikkinchi yarmi – XVII asr boshlari) kabi namoyandalari bilan butun islom dunyosiga dong taratdi. Bu allomalar, Forobiydan boshlangan buyuk musiqashunoslar salafining so'nggi vakillari bo'lib tarixga muhrlandi. Sharq musiqashunoslik ilmining tadrijiy taraqqiyotini bu allomalarning merosidan tashqarida tasavvur etish qiyin.

XVII asr o'rtalarida Buxoroda nafis san'atlar inqirozga yuz tuta boshlaganda, Kavkabi va Darvish Ali maktabi vakillari Hindistonga, Boburiylar saroyiga

talpindilar. Lekin qanday bo'lmasin, yuksak musiqiy madaniyat birdaniga so'nib ketmadi. Balki ichga bekingan botiniy salohiyat bo'lib, o'z vaqti-soatini poyladi. Bu musiqiy qudrat XVIII asr o'rtalariga kelib "Shashmaqom" bayrog'i ostida yana zohir bo'la boshladi. Aslida ildizlari moziyga tutash Shashmaqom udumlari shu qadar poydor va teran bo'lib chiqdiki, u butun mintaqaga katta ta'sir o'tkazdi.

Mazkur ijod to'liqida XIX asr boshlarida Xorazm musiqashunos va sozandalari Shashmaqomning o'zga tarixiy sharoitlardagi yangi navi "Olti yarim maqom" majmuasini ishladilar. Sal keyinroq Qo'qonda Amir Umarxon saroyining sozandalari 18 yil Urganchda yashab musiqiy tarbiyat topgan Qashqarlik Ustoz Xudoyberdi boshchiligida Shashmaqomning sarahborlardan tashqaridagi nasr va sho'bachalar guruhiga monand qilib, boshqa bir majmua yarata boshladilar. Endilikda u "Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari" nomi bilan yuritilmoqda. So'ngra, XX asr o'rtalarida davr ijtimoiy ehtiyojlari taqozosi bilan yangi tarixiy sharoitlarga moslangan "Tojik Shashmaqomi" va "O'zbek Shashmaqomi" yuzaga keldi. Bugungi kunda ularning barchasi, ya'ni Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari, tojik Shashmaqomi va o'zbek Shashmaqomi yagona maqomot nav tizimini tashkil etadi va o'zining ichki va tashqi sifatlari bilan oldingi "ilmi advor" ta'limotining davomchisi bo'lib maydonga chiqadi. Ana shu maqomot tizimining besh navidan to'rttasi O'zbekiston zaminida yashab kelmoqda.

Shunday qilib, maqomot navlarining o'zagi – Shashmaqom tamoyillari muomalaga joriy etilishi bilan Markaziy Osiyo musiqiy tafakkuri tarixida yangi davr boshlanadi. Ilmi advor ta'limoti hukm surgan davrlarda o'ziga xos nazariy qarashlar hamda iboralar tizimi yuzaga kelib, u Safiuddin Urmaviy, Abdulqodir Marg'iy va Abdurahmon Jomiy risolalarida aksini topgan edi. Kavkabi va Darvish Ali zamonlarida amaliy bilimlar oldinga chiqa boshladi. Va nihoyat, Shashmaqom zohir bo'lgan paytga kelib, mutaorifiylik va uning yo'ldoshi bo'lgan "amaliy ilmlar" (yoki "og'zaki nazariya") to'la-to'kis ustuvorlik kasb etdi.

Advor nazariyasi aql-idrok bilan sarhisob etiladigan riyoziy ilmlardan boshlanadi. Kuy doiralarining asosini tashkil etuvchi bir oktava doirasidagi o'n etti pog'onalik tovushqator yagona mahraj (dastlabki birlik 243G'256 nisbatidagi baqiya bo'di)dan hosil qilinadi. Lekin uning nazariy asoslarini ishlagan Safiuddin Abdulmo'min Urmavi (1216–1294) hisob, handasa va falakiyot bilimlarini puxta egallagan etuk nazariyotchi va ayni chog'da aruz hamda musiqa bilimdoni, shoir, sozanda va bastakor bo'lgan. Shuning uchun ham uning advor nazariyasi, musiqiy amaliyotni yangi bosqichga ko'targan mushtarak ilmiy-amaliy ta'limot bo'lib maydonga chiqdi.

Umumsharq advor ta'limotining jahonshumul ahamiyat kasb etib, gullab-yashnagan davrida benazir sozanda va musiqiyshunos, she'rshunos va shoir, diniy va dunyoviy ilmlarni puxta o'zlashtirgan alloma Abdulqodir Marog'iy (1354–1435) nomi bilan bog'liq. Oldinlari u Bag'dodda musiqa va boshqa nafis san'atlarning mohir

bilimdoni Sulton Sanjan Jaloir saroyida xizmat qilgan. Bag'dod zabt etilgandan keyin, Sohibqiron Amir Temur tomonidan u Samarqandga yuborilgan. Marog'iy, so'ngra Hirotda Shoxruh Mirzo saroyida xizmat qildi. Advor ilmini musiqiy mafkura sifatida yuksak bosqichga ko'tarilishi ham shu davr bilan bog'liqdir. Zamondoshlari Marog'iyni "sohibi advor" (advor egasi), "saromadi advor" (advor ilmining peshqadami) degan unvonlar bilan darajalaganlar.

Bu jarayonning biz uchun ahamiyatli tomoni shundaki, u Temuriylar saltanatining poytaxtlari Samarqand va Hirotda ilm-fan, adabiyot, musiqa, memorchilik, kitobot va boshqa nafis san'atlar taraqqiyoti avj pallasiga chiqqan paytlarga to'g'ri keladi. Fitrat ta'biri bilan aytilganidek, "Husayn Boyqaro hamda Alisher Navoiyning himoyalari ostida chig'atoy adabiyoti, chig'atoy musiqasining "oltin davri" qurila boshlaydir"^[10]. Musiqiy borasida bu madaniyatning tamal toshi qo'yilishida esa Abdulqodir Marog'iydek allomai zamonlarning xizmati alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda Temuriylar davri Markaziy Osiyo tamaddunining "oltin davri" ekanligini amerikalik atoqli olim Fredrik Starr ham e'tirof etmoqda^[11].

Ma'lumki, XIV–XV asrlarda Markaziy Osiyoda qad ko'targan o'zbek tilidagi adabiyot "chig'atoy adabiyoti" nomi bilan tarixga kirgan. Husayn Boyqaro, Alisher Navoiy, Zahiriddin Boburlar ushbu adabiyotning buyuk namoyandalidir. Uning bilan muvoziy rivojlangan musiqiy ham xuddi shunday ahamiyatga molikdir. Keyingi asrlarda bizning zaminda qaror topgan mumtoz musiqiy tizimning o'q tomiri ham aynan shu "oltin davr"dan oziqa oladi. Demak, Alisher Navoiy davridagi "ilmi advor" bilan bugungi kundagi maqomot navlari orasida bevosita vorisiylik rishtalari mavjud deyishimizga katta asos bor.

Mazkur musiqiy va adabiy yuksalish davrida Hirotda Jomiy va Navoiylar davrasida tarbiya topgan va "zamonasining Marog'iysi" deb shuhrat qozongan zabardast musiqiyshunoslardan biri Mavlono Najmiddin Kavkabiidir (1533 yili vafot etgan). Hirot vayron etilganidan keyin Buxoroga qaytgach, bu azim shaharda ajoyib bir maktab yaratdi. Qisqasi, Buxoro go'zal san'atlar, hususan, musiqa borasida Hirot "oltin davri"ning vorisi bo'lib maydonga chiqdi. Bu jarayonni meros vorisiylikdagi ahamiyati o'ta muhimdir. Zero, Buxoro zamonasining yirik davlatlaridan biri sifatida Temuriylar davrida yuzaga kelgan yuksak madaniyat, jumladan, uning musiqiy udumlarini o'ziga singdirishda va keyingi yirik san'at o'chog'lariga, jumladan, Boburiylar saltanatiga eltishda vositachi bo'lib xizmat qildi.

Buxoro musiqiyshunoslik ilmi borasidagi Najmiddin Kavkabi, Darvish Ali Changiy (XVI asrning ikkinchi yarmi – XVII asr boshlari) kabi namoyandalari bilan butun islom dunyosiga dong taratdi. Bu allomalar, Forobiydan boshlangan buyuk musiqashunoslar salafining so'nggi vakillari bo'lib tarixga muhrlandi. Sharq musiqashunoslik ilmining tadrijiy taraqqiyotini bu allomalarning merosidan tashqarida tasavvur etish qiyin.

XVII asr o'rtalarida Buxoroda nafis san'atlar inqirozga yuz tuta boshlaganda, Kavkabiyy va Darvish Ali maktabi vakillari Hindistonga, Boburiylar saroyiga talpindilar. Lekin qanday bo'lmasin, yuksak musiqiy madaniyat birdaniga so'nib ketmadi. Balki ichga bekingan botiniy salohiyat bo'lib, o'z vaqti-soatini poyladi. Bu musiqiy qudrat XVIII asr o'rtalariga kelib "Shashmaqom" bayrog'i ostida yana zohir bo'la boshladi. Aslida ildizlari moziyga tutash Shashmaqom udumlari shu qadar poydor va teran bo'lib chiqdiki, u butun mintaqaga katta ta'sir o'tkazdi.

Mazkur ijod to'lqinida XIX asr boshlarida Xorazm musiqashunos va sozandalari Shashmaqomning o'zga tarixiy sharoitlardagi yangi navi "Olti yarim maqom" majmuasini ishladilar. Sal keyinroq Qo'qonda Amir Umarxon saroyining sozandalari 18 yil Urganchda yashab musiqiy tarbiyat topgan Qashqarlik Ustoz Xudoyberdi boshchiligida Shashmaqomning sarahborlardan tashqaridagi nasr va sho''bachalar guruhiga monand qilib, boshqa bir majmua yarata boshladilar. Endilikda u "Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari" nomi bilan yuritilmoqda. So'ngra, XX asr o'rtalarida davr ijtimoiy ehtiyojlari taqozosi bilan yangi tarixiy sharoitlarga moslangan "Tojik Shashmaqomi" va "O'zbek Shashmaqomi" yuzaga keldi. Bugungi kunda ularning barchasi, ya'ni Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari, tojik Shashmaqomi va o'zbek Shashmaqomi yagona maqomot nav tizimini tashkil etadi va o'zining ichki va tashqi sifatlari bilan oldingi "ilmi advor" ta'limotining davomchisi bo'lib maydonga chiqadi. Ana shu maqomot tizimining besh navidan to'rttasi O'zbekiston zaminida yashab kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.Rajabov. Maqom asoslari. T., 1992.
2. Mohigul Akbarova, & Konurova Leyla. (2021). PEDAGOGICAL RECOMMENDATIONS THAT STUDENTS WILL NEED IN THE PROCESS OF TEACHING VOCAL ART. *Academia Globe: Inderscience Research*, 2(07), 18–20. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HXS8T>
3. THE IMPORTANCE OF INCULCATING OUR NATIONAL MUSICAL HERITAGE IN THE MINDS OF YOUNG STUDENTS Abdurasulov Bahodir Saydurasulovich *Международный современный научно-практический жур Новости образования: Исследование в XXI веке*
4. *BO LAJAK MUSIQA O QITUVCHILARINING USTOZ-SHOGIRD AN'ANALARI ASOSIDA O QITISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH* Kuychiyeva Zamira O'Narovna *Or iental Art and Culture*